

LES DONES EN ELS GREMIS DE L'EDAT MODERNA A BARCELONA (SEGLES XVII I XVIII)

Marta Vicente i Valentín

Vaig iniciar la meua tasca d'investigació en plantejar-me la pregunta de: quina participació varen tenir les dones en la producció artesanal urbana a les darreries de l'Edat Moderna a Catalunya? És a dir, m'interessava sobre les característiques del treball de les dones en aquesta producció artesanal: on eren? I, d'alguna manera, quina va ser l'evolució del seu treball durant l'etapa de creixement i transformació econòmica i social que va viure Catalunya a finals del segle XVII i durant tot el XVIII?

Vaig formular unes hipòtesis a demostrar en el transcurs de l'estudi. Primer, contra el que es pogués pensar, l'activitat de les dones com a treballadores tant en conjunt com en particular havia de tenir el seu paper en l'economia urbana i en els processos de conflictivitat de la ciutat. En segon lloc, si entenem el treball de les dones com a part integrada dins l'economia urbana, aquest treball va haver de patir una sèrie de canvis en el transcurs dels segles XVII i XVIII, ja que no podia ser aliè a les transformacions econòmiques que s'estaven produint.

La meua tasca de recerca es va veure dividida en dos nivells diferenciats: per una banda el de les fonts documentals manuscrites i per altra el nivell bibliogràfic. Després d'un llarg procés de

recerca en un tema que era verge a casa nostra vaig poder marcar límits al projecte i replantejar-me les hipòtesis inicials a mesura que anava avançant en la investigació.

El meu treball en la seva quasi totalitat ha partit de les fonts documentals de l'època dipositades a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona. Vaig haver de concretar el projecte inicial, que tractava sobre les dones en la producció urbana, en dona i gremis a la ciutat de Barcelona, perquè era aquest un primer estudi, i en no conèixer les fonts on podia trobar documents sobre el treball de les dones havia de seguir un fil conductor, que podia ser el del món gremial. Possiblement moltes dones treballaven fora de l'àmbit gremial, però seria difícil trobar fonts documentals que en fessin referència. Les fonts treballades han estat fonamentalment la documentació gremial i les súpliques de dones al Consell de Cent contra l'actitud del gremi vers elles. Documentació com la del cadastre per al segle XVIII o les llicències d'obreria, o també algun testament consultat a l'Arxiu de Protocols de la nostra ciutat, anaven perfilant la informació que els altres documents m'oferien.

Les delimitacions cronològiques s'han vist orientades per la lògica que m'ha ofert la documentació. He tractat, per tant, amb un període molt ampli que abraça des de principis del segle XVII fins a finals del XVIII, i m'he vist guiada no sols pels documents sinó també per les referències de Bruniquer o en l'obra de Pere Molas.¹ Tot això en voler resseguir el procés de conflicte produït pel treball de les dones en el món urbà, mentre que alhora també cercava els elements que donaren identitat laboral a les dones en l'àmbit urbà de l'artesanat a la societat pre-industrial.

Pel que fa a la bibliografia, he volgut fer un estudi comparatiu entre el que s'ha escrit sobre la dona en els gremis a l'Edat

1. Jaime CARRERA PUJAL: *Historia Política y Económica de Cataluña. Siglos XVI-XVIII*, Barcelona, Bosch, 1947, 4 vol.

La Barcelona del siglo XVIII, Barcelona, Bosch, 1951, 2 vol.

Rúbriques de Bruniquer: *Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, Barcelona. Imprenta d'Heinrich i Cia, 1918, 5 vol.

Pere MOLAS i RIBALTA: *Los gremios de Barcelona en el siglo XVIII*, tesi doctoral, 1970, 4 vol.

Moderna fora de Catalunya junt amb el que he trobat en els documents i la bibliografia que a casa nostra hi ha sobre gremis i producció urbana. En aquells aspectes on hi havia molt poca documentació, o la que es trobava era poc significativa, l'element que ha tingut molt pes ha estat el dels estudis sobre el tema de les dones i els gremis a l'estranger; també, he utilitzat bàsicament la documentació trobada amb el suport dels estudis sobre gremis a Catalunya.

En aquest sentit els estudis que fins ara hi ha sobre les dones als gremis de l'Edat Moderna se centren a l'estranger i en tres zones en particular. A l'àmbit alemany i nord d'Europa trobem els estudis de Margaret Wensky, Merry Wiesner, Jean H. Quataert i molt especialment l'obra de Martha Howell.² Per a les dones i els gremis a França disposem, entre altres, de la investigació de Natalie Z. Davis.³ L'Anglaterra baix-medieval té les seves historiadores, entre les quals destaco Maryanne Kowalesky i Heather Swanson.⁴ El tema estudiat ha estat, per tant, un tema que ha preocupat en voler comprendre en tota la seva complexitat l'organització laboral abans i durant la industrialització, en saber si el treball de les dones va variar en el transcurs d'aquest canvi tan

2. Margaret WENSKY: «Women's guilds in Cologne in the latter Middle Ages», *Journal of European Economic History*, núm. 3, 1982, p. 631-65.

Merry WIESNER: *Working Women in Renaissance Germany*, New Brunswick, Rutgers University, 1988, 263 p.

Jean H. QUATAERT: «The shaping of women's work in manufacturing: guilds, households, and the state in Central Europe, 1648-1870», *The American Historical Review*, vol. 90, number 6, december 1985, p. 1122-1148.

Martha HOWELL: *Women, Production and Patriarchy in late Medieval Cities*, Chicago, The University of Chicago Press, 1986, 285 p. Howell ha investigat sobre el paper de la dona en la producció d'algunes ciutats del nord d'Europa a les darreries de l'Edat Mitjana, i ho ha fet interrelacionant el sistema de gèneres amb l'àmbit econòmic i polític i estudiant les seves repercussions en el rol econòmic de les dones.

3. Natalie Z. DAVIS: «Women in the crafts in sixteenth-century Lyon», *Feminist Studies*, vol 8, number 1, spring 1982, p. 47-80.

4. Maryanne KOWALESKY: «Women's work in a market town: Exeter in the late fourteenth century», in Barbara A. HANAWALT (Ed.), *Women and work in preindustrial Europe*, Bloomington, Indiana University Press, 1986.

Heather SWANSON: «The illusion of economic structure: craft guilds in late medieval English towns», *Past and Present*, number 121, november 1988, p. 29-48.

difícil de delimitar entre època pre-industrial i època industrial i en esbrinar en quin sentit ho va fer.⁵

L'estudi que he portat a terme ha estat dividit en dues parts: una, la més extensa, abraça el primer i segon capítol —«La dona de la menestralia i el seu cicle de vida» i el de «Les dones a l'àmbit del petit comerç»—. Aquesta primera part dibuixa les característiques del treball de la dona en la menestralia urbana. La vinculació d'una dona al gremi es va donar per delegació. En l'aprenentatge el seu treball es va adaptar a les necessitats de la família en què es trobava vinculada. La condició social com a filla, muller o vídua de menestral prevalia per sobre de la condició com a treballadora.

Quan una noia contrau matrimoni el seu treball s'adapta a l'ofici del marit i la seva posició en el gremi és la de muller d'agremiat. L'esposa es converteix en la dona més important a l'obrador i assumeix un càrrec de responsabilitat quan el marit és fora, es troba malalt, o és empresonat. Quan aquesta situació temporal esdevé permanent amb la mort de l'espòs, la muller és la responsable a l'obrador en la seva qualitat, principalment, de mare de futur agremiat. Les ordenances gremials que impedeixen tenir obrador a ningú que no sigui mestre agremiat fan excepció en el cas de les vídues amb fills.

S'entén amb el que he dit que qualsevol activitat de les dones en la vida econòmica barcelonina venia definida, en darrer terme, per aquest condicionament social que opera per sobre del laboral i que la diferencia dels homes. El treball d'un home depenia principalment del seu grup social, del seu nivell d'aprenentatge i de la seva posició en el gremi; el treball d'una dona depenia, en canvi, de tots aquests factors a més del seu status civil, el nombre i edats dels fills i l'ofici del marit. És aclaridor el fet que els gremis on el treball de les dones tenia un paper destacat en l'àm-

5. Vegeu per al tema del treball de les dones a finals de l'època pre-industrial a França i Anglaterra: Joan SCOTT, Louise Tilly: *Women, Work & Family*, New York, Methuen, 1987, 274 p.

bit més públic eren aquells on el treball del conjunt de la família era més important que en altres oficis. Aleshores, les dones obtenen un paper rellevant en aquests gremis, com els de pescadors i revenedors, per la seva posició capdavantera dins la família i no per la seva qualitat de treballadores.

El rol econòmic de les dones es desenvolupa així a partir de dues vies: essent un element capdavanter en l'àmbit familiar des d'on s'estructura la societat pre-industrial i també per tenir un lloc important en la vida pública de la ciutat. Aquí se situa la segona part del meu treball, la que abraça el tercer capítol, titulat: «Les dones i la manufactura», on estudio les relacions que les dones tenien amb els gremis i el govern de la ciutat. Els subcapítol que parla de les filadores barcelonines explica com al segle XVII la mà d'obra rural va provocar l'atur entre les filadores barcelonines i el següent subcapítol tracta com el treball de les dones a la ciutat de Barcelona esdevingué un element de conflicte en les relacions del gremi i del govern de la ciutat. Les autoritats municipals permeten, en contra de les pretensions dels gremis dels perxers, vellers i velluters, que les dones puguin vendre els propis articles de seda que elles mateixes elaboren.

En el darrer subapartat del capítol examino l'evolució del treball de les dones en l'àmbit de la liberalització de les manufactures. Al segle XVIII trobem en formació l'organització del treball a la fàbrica, associat amb la innovació de la maquinària, per una banda, mentre que per l'altra continuava existint el treball a casa molt més manual. Les dones passaran aleshores a ésser en gran nombre part d'aquesta mà d'obra fabril, per una banda, mentre que per l'altra hi hauran dones que romandran a casa treballant a domicili, principalment en oficis de l'agulla.

Amb tot, s'arriba a les següents conclusions: primera, que el treball de les dones formava part del sistema de l'economia urbana pre-industrial i s'integrava en ella moltes vegades com a membre d'un grup familiar, però d'altres a nivell individual; segon, que per aquesta raó, els oficis on la dona té major protagonisme,

en el sentit de reconeixement per part de les autoritats, són aquells sense accés als llocs d'influència en el control de l'economia de la ciutat. En aquests gremis el conjunt de l'activitat familiar té major importància; tercer, l'aprenentatge de les dones depenia dels canvis socials que vivia la família en què estava integrada. El caràcter del seu treball va esdevenir, per tant, flexible i imprecís. Aquestes característiques laborals possiblement facilitaren el desplaçament de la mà d'obra femenina cap a activitats no especialitzades que necessitaven major nombre de treballadors i treballadores en la naixent fàbrica en l'època de la liberalització de les manufactures.

El treball de les dones de mica en mica s'anirà situant en l'àmbit del treball a domicili i en el desenvolupament a la fàbrica. Aquest treball se centra en els oficis tèxtils, fins i tot es creen escoles per ensenyar a les dones aquests oficis. No s'ha d'oblidar que també a nivell legislatiu es produeix un canvi en la preocupació laboral de les dones, a causa d'una nova orientació laboral que anava de l'obrador a la fàbrica.

No són aquestes conclusions definitives perquè per exemple també seria interessant replantejar-nos el treball dels homes en la societat pre-industrial. La seva vinculació a la família era diferent a la de les dones, però existia. Quins elements el caracteritzaven aleshores? També ens hauríem de preguntar quines vinculacions existien entre les filadores i els gremis de la llana. Eren mà d'obra assalariada? Eren agremiades de *segona categoria*? Si als segles XVII i XVIII es produeix com Pierre Vilar ens diu una dispersió de la mà d'obra femenina, on es trobava concentrada abans aquesta mà d'obra femenina? Eren totes agremiades? Hi ha una molt important quantitat de dones que se situaven fora de l'estructura gremial? La resposta a totes aquestes preguntes podia donar major riquesa a totes les conclusions d'aquest treball i potser modificar-les, per contribuir al major coneixement del que fou la participació de les dones en la producció artesanal a la Barcelona de les darreries de l'Edat Moderna.